

'בונד'

(קיצור של 'ידישער ארבעטער-בונד אין רוסלאנד, ליטע או פוילן' – 'ברית עובדים יהודים ברוסיה, ליטה ופוילן'). מפלגת פועלים יהודים סוציאליסטית. ה'ב' נוסד בספטמבר-אוקטובר 1897 בוילנה. בראשית קיומה שאפה המפלגה לארגן את הפועלים היהודים ולהגביר את תודעתם המהפכנית כדי שישתלבו במאבק התנועה הסוציאליסטית הרוסית להפלת משטר הצאר. ה'ב' שלל בתוקף את הציונות ואת התרבות והשפה העברית, וראה בידיש את שפתו הלאומית של העם היהודי במזרח אירופה, הוא שאף לשוויון זכויות ליהודים במסגרת מדינה סוציאליסטית ודמוקרטית, שבה יוכל הציבור היהודי ליהנות מאוטונומיה תרבותית ככול העמים האחרים החיים בה. אחרי המהפכה הבולשוויקית ב-1917 הלך ה'ב' ונעלם מברית המועצות. רוב חבריו הצטרפו למפלגה הקומוניסטית ואותם שלא הצטרפו נרדפו מידי המשטר החדש שקם במדינה.

בין שתי מלחמות העולם היתה פולין העצמאית מרכז פעילותו של ה'ב'. סניפים קטנים של המפלגה היו גם ברומניה, בליטה, בבולגיה ובצרפת, וכן בארצות-הברית. בפולין בנתה המפלגה תשתית רחבה של פעילות, והיא כללה ארגוני ילדים ונוער ('צוקונפט' ו'סקיף'), ארגון ספורט וארגון נשים. ה'ב' היה הגורם המרכזי בהקמת רשת החינוך האידישאים 'צישא' והגוף הפוליטי החשוב ביותר בארגוני העובדים היהודיים. שני מנהגי המפלגה החשובים, הנריק ארליך וויקטור אלטר הצליחו לגבש את המפלגה, ולהופכה לגורם חשוב בציבוריות היהודית בפולין. אחרי הצטרפותו לאינטרנציונל הסוציאליסטי השני התקרב ה'ב' למפלגות סוציאל-דמוקרטיות מערביות ולמפלגה הסוציאליסטית הפולנית. בשנים 1936-1939 ניהל ה'ב' מאבק עיקש בגורמים האנטישמיים בפולין, וכמה פעמים אף הפעיל את המיליציה המפלגתית, שהוקמה בשנות ה-20, במטרה להגיב על התנכלויות ליהודים ברחובות ועל פגיעות בחברי המפלגה מצד יריבים פוליטים. בשנים ההן זכתה המפלגה ליצוג רב במועצות עיריות, במיוחד בורשה, בלודז', בוילנה, בפיוטרקוב-טריבונלסקי, בלובלין ובמקומות אחרים. לעומת זאת, בלט העדר התמיכה ב'ב' בחלקי גליציה ובשלזיה העילית, במיוחד בריכוזים חשובים כלבוב וקרקוב. למרות פעילותו לא הצליח ה'ב' באף מערכת בחירות להכניס נציג מטעם ל'סיים' (פרלמנט) הפולני או לסנאט.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה עזבו רוב המנהיגים הבכירים של ה'ב' את פולין. מרבית חברי הוועד המרכזי של המפלגה, שלמה מנדלסון, עמנואל שרר, ולדימיר קוסובסקי, יקותיאל פורטנוני (נח) ועמנואל נוגרודזקי הגיעו לארצות הברית והקימו שם מרכז תמיכה ופעילות חשוב של המפלגה. בספטמבר ואוקטובר 1939 נאסרו מנהיגיה הבכירים של המפלגה, ארליך ואלטר, בשטחים שכבשה ברית המועצות במזרח פולין. ה'ב' עשה מאמצים נואשים

לשחררם מהכלא הסובייטי ולשם כך גייס אישים בממשלת פולין בגולה בלונדון ומנהיגים של ארגוני עובדים בארצות הברית, אך בדצמבר 1941 נרצחו השניים בברית המועצות. בשטחי מזרח פולין שסיפחה ברית המועצות נאסרו וגורשו מרבית חברי ה'ב' בוילנה, בביליסטוק, בגרודנו ובערים אחרות. בורשה המשיכו חברי ה'ב' בפעילות מחתרית בגטו. עד לתחילת השילוחים להשמדה הוציאה המפלגה בורשה עיתונות מחתרית ענפה והיא הגיעה גם לערי השדה בפולין. ביוני 1941 נתפסה קשרית פולניה וברשותה עיתונות מחתרית ורשימת כתובות של פעילי 'ב' בערים שונות בפולין. בעקבות זאת נאסרו ונרצחו חברי מפלגה רבים בפיוטרקוב-טריבונלסקי, בקרקוב, ברדום ובטומשוב-מזובייצקי.

הנהגת המפלגה בורשה שללה בתקיפות כול שיתוף פעולה פוליטי עם מפלגות ותנועות ציוניות. במרס 1942, כשנעשו נסיונות להקים ארגון יהודי לוחם מאוחד, שלל מנהיג ה'ב' בגטו מאוריצי אוז'ך ארגון כזה, ואמר כי ה'ב' קשור עם גורמי מחתרת מחוץ לגטו. המפלגה ניסתה להקים ארגון מחתרת עם המפלגה הסוציאליסטית הפולנית שבמחתרת, אך מאמציה לא הצליחו. ה'ב' לא הצטרף ל'גוש האנטי פשיסטי', שהוקם בגטו באביב 1942. בין מנהיגי המפלגה בלט אברהם (אברשה) בלום, מנהיג צעירי ה'ב', בגישתו החיובית להתארגנות יהודית כוללת. ואולם, רק באוקטובר-נובמבר 1942, אחרי סיום ה'אקציה הגדולה' בורשה, הצטרפו צעירי ה'ב' בהנהגת בלום, ברק שניידמיל ומרק אדלמן ל'ארגון היהודי הלוחם', וגם אז סירבו להיות שותפים בגוף הפוליטי המשותף שהוקם, ה'ועד הלאומי היהודי' (Zydowski Komitet Narodowy), ועל כן צריך היה להקים את 'ועד התיאום' ובו היו שותפים ה'ב' וה'ועד הלאומי היהודי' על בסיס פדרטיווי.

גם בוילנה היססו מנהיגי ה'ב' בהנהגת גרישה יאשוונסקי, ברל וייצמן ויואל פישמן להצטרף ל'ארגון הפרטיזנים המאוחד' (פ.פ.א.ו.) שהוקם בראשית 1942. לעומתם תמכו צעירי ה'ב', אברהם חבוניק ושמואל קפלינסקי, בהצטרפות לארגון הלחימה היהודי ועשו זאת למרות התנגדות המנהיגות הוותיקה. בשתי ערים היתה השפעה בולטת ל'ב' ביוזנרטים. בפיוטרקוב טריבונלסקי עמדו חברי ה'ב' זלמן טננברג ויצחק סמסונוביץ בראש המועצה היהודית – מקרה יחיד של יוזנרט בראשות חברי 'ב'. בוילנה היו פעילי ה'ב', יאשוונסקי ופישמן, חברים ביוזנרט ובעלי השפעה רבה בו, אך השפעתם במועצה בטלה אחרי שיעקב גנס נטל לידיהם את הנהגת הגטו. בלודז' היה ה'ב' גורם אופוזיציוני חשוב במאבק עובדי הגטו עם מרכזי רומקובסקי על שיפור תנאי הקיום.

באפריל 1942 מונה מרדכי שמואל זיגלבוים, פעיל המפלגה החשוב שהגיע לארצות הברית, לחבר במועצה הלאומית הפולנית שהוקמה בלונדון. במסגרת תפקידו ניהל זיגלבוים מאבק קשה עם השפעת הגופים הציוניים בלונדון, וסירב לקחת חלק בפעילות משותפת עם הנציג היהודי השני במועצה, יצחק שורצברט. אחרי שקיבל שני דינים וחשבונות ששלח לו פעיל ה'ב' בורשה, ליאון פינר, בחודשים מאי ואוגוסט 1942, ובהם פרטים על השמדת יהודי פולין,

ניסה זיגלבוים לגייס את תמיכת הגורמים הפוליטיים בלונדון, את מנהיגות מעצמות העולם החופשי ואת דעת הקהל, למען הצלת יהודי פולין. האכזבה והייאוש מחוסר יכולתו לעשות כן הניעוהו לשלוח יד בנפשו, במחאה על אדישות העולם החופשי לרצח היהודים (מאי 1943). במקומו מונה עמנואל שרר, פעיל המפלגה שהגיע מארצות הברית. ה'ב' לקח חלק במרד גטו ורשה באפריל 1943. ארבע כיתות לוחמים שלו השתתפו במרד. במרס 1944 הוענק למיכאל קלפפיש, פעיל ה'ב' שנפל במרד הגטו, אות ההצטינות הפולני מממשלת פולין בגולה על גבורתו במרד. יש לציין גם את איש ה'ב' מרק אדלמן, ממפקדי ה'ארגון היהודי הלוחם' בורשה.